

- Gould, J.D.
1980 'Experiments on composing letters: some facts, some myths and some observations'. In: L. W. Gregg en E.R. Steinberg (eds), *Cognitive processes in writing*. Hillsdale (N.J.): Erlbaum, 97-127.
- Hayes-Roth, B. en F. Hayes-Roth
1979 'A cognitive model of planning'. *Cognitive science* 3, 275-310.
- Jaspers, J. en B. Andeweg
1983 *Eindverslag Onderwijsinnovatieproject 'Cursus Schrijfvaardigheid'*. Nijmegen: KUN (Projectnr. 6764).
- Kempen, G.
1976 'Syntactic constructions as retrieval plans'. *British journal of psychology* 67, 149-160.
- Kempen, G.
1977 'Conceptualizing and formulating in sentence production'. In: S. Rosenberg (ed.), *Sentence production: developments in research and theory*. Hillsdale (N.J.): Erlbaum.
- Lamberg, W.J.
1977 'Major problems in doing academic writing'. *College composition and communication* 28, 26-29.
- Matsuhashi, A.
1981 'Pausing and planning: the tempo of written discourse'. *Research in the teaching of English* 15, 113-134.
- Mirande, M.J.A. en E. Wardenaar
1983 *Scriptieproblemen*. Utrecht: Spectrum.
- Perl, S.A.
1979 'The composing processes of unskilled college writers'. *Research in the teaching of English* 13, 317-336.
- Pianko, S.A.
1979 'A description of the composing processes of college freshman writers'. *Research in the teaching of English* 13, 5-22.
- Rijlaarsdam, G.
1984 *Leerlingenrespons: een kansrijke didactiek van het stellen*. Amsterdam: S.C.O. (rapport 27).
- Scardamalia, M. et al.
1977 *Role-taking in written communication investigated by manipulating anticipatory knowledge*. Paper presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, March, 1977 (ERIC Document Reproduction Service No. ED 151 792).
- Schumacher, G.M. et al.
1984 'Cognitive activities of beginning and advanced college writers: a pausal analysis'. *Research in the teaching of English* 18, 169-187.
- Simon, H.A. en A. Newell
1971 *Human problem solving*. Englewood Cliffs (N.J.): Prentice Hall.
- Teyken, C.
1981 *Leren probleem oplossen*. Groningen: Wolters Noordhoff.
- Vos, J.
1982 'Hoe schrijven onze eerstejaars opstellen'. *Meta* 16 (3/4), 72-74.
- Wardenaar, E.
1981 *Naar een leerplan voor de scriptie*. Nijmegen: KUN (Taakgroep Onderwijsdienstverlening, I.O.W.O.).

Het affect als motor voor schrijven

Peter Burghouts en Jos Schilleman

1. Inleiding

Schrijven gaat vaak van "Au". Het kost mensen uren van zitten, peinen, piekeren, broeden tot ze de pen pakken en gedachten op papier krassen. Soms gaat het ze wat beter af en staan ze versteld van het gemak waarmee ze iets produceren. De vraag is: hoe komt dat?; waarom is schrijven soms een bevalling en andere keren een vlotte vastlegging van de gedachte? Voordat we onze eigen inzichten hierover bespreken, zullen we eerst enkele opmerkingen maken over de opvattingen van Drop & De Vries en Flower & Hayes.

In de Nederlandse schrijfdidactiek kennen we de benadering van de Utrechtse proceduristische school. Volgens de vaders van deze school, Drop en De Vries, kun je bij het schrijven het best lineair - achtereenvolgens - een aantal fasen doorlopen: *materiaal verzamelen*, *materiaal verwerken naar doel en publiek* en *vervolgens de tekst uitschrijven* (Drop & De Vries 1977). Deze benadering wordt en werd gepropageerd onder de naam *Gericht Schrijven* (Moedertaaldidactiek 1983, 192 vv.). Drop & De Vries geven echter geen procesbeschrijving, maar schrijfadviezen.

Flower & Hayes (1980) hebben duidelijk gemaakt dat schrijven geen lineair, maar een recursief proces is van *plannen* (genereren en organiseren van ideeën, het doel bepalen van een tekst), *vertalen* (ideeën omzetten in taal) en *overlezen en nakijken* (de tekst controleren op gedachtesprongen, fouten tegen tekstconventies, grammaticale fouten). Zij bepleiten een wezenlijk andere aanpak dan de Utrechtse school (zie voor de praktische vertaling van hun theorie: Flower 1981).

Op beide benaderingen hebben wij dezelfde kritiek: het schrijven zelf valt buiten het beeld. Wat gebeurt er bij de schrijver zelf, wanneer is hij zover dat hij kan schrijven, wanneer schrijft hij goed en hoe kan hij dit weten? Dat zijn belangrijke vragen voor zowel de schrijver als een begeleidende leraar. Als leerlingen werken volgens de methode van Drop & De Vries of die van Flower & Hayes hebben ze nooit een criterium om te bepalen of ze wel of niet goed kunnen schrijven. We denken dat onze 'theorie' ze die richtlijnen wel zal geven.

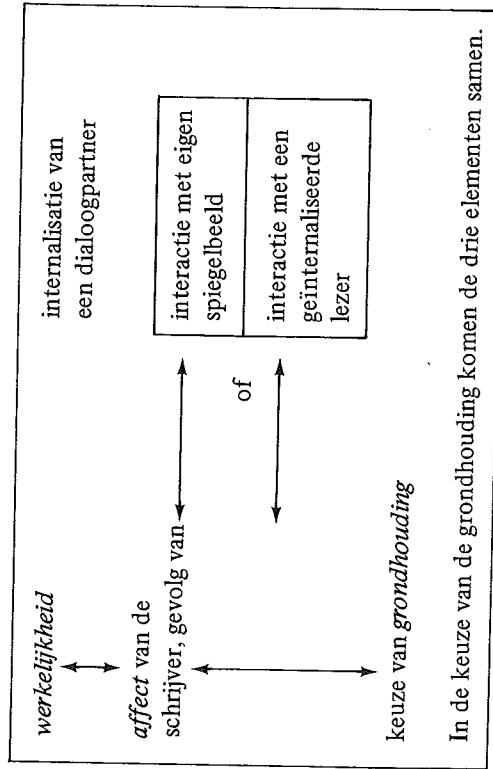
2. De theorie

Wij hebben bij het ontwikkelen van onze gedachten dankbaar gebruik gemaakt van Moffett (1968). Bondig formulerend en kernachtig interpreterend kun je zeggen dat volgens Moffett een schrijver verschillende afstanden, graden van abstractie inneemt ten aanzien van onderwerp en publiek (zie ook Burghouts 1975). Ten aanzien van een onderwerp is hij reporter, vertelt hij, generaliseert hij of betoogt hij. Wat betreft het publiek schrijft hij of voor zichzelf, of voor een bekende – een toegesprokene – of voor een onbekende – een groot publiek dus.

Moffetts theorie heeft het voordeel dat aandacht besteed wordt aan een bepaalde houding van de schrijver ten aanzien van een onderwerp en een publiek. De nadruk valt daardoor niet op de organisatie van het schrijven, zoals bij Flower en Hayes en ook bij Drop en De Vries, maar op het schrijven zelf; wat is er nu aan de hand, als je schrijft.

De ideeën van Moffett hebben wij concreter gemaakt, herordend en aangevuld tot een nieuwe 'theorie'. Deze theorie heeft drie kernen:

het affect
internaliseren van een dialoogpartner
de grondhoudingen.

In de keuze van de grondhouding komen de drie elementen samen.

Overzicht I

Iemand die schrijft, doet dat over de werkelijkheid of over een voorstelling die daarmee in relatie staat: een onderwerp dus. Een schrijver ontwikkelt tijdens de voorbereiding op zijn taak of tijdens het schrijven een *affect* ten aanzien van dat onderwerp, bijvoorbeeld afkeer, medeleven, ergernis, de wil iemand iets duidelijk te maken, het gevoel: zo zit de werkelijkheid in elkaar, gevoelens als: wat gemeen, wat heerlijk, wat moedig.

Een goed schrijver ontwikkelt een duidelijk emotioneel totaalconcept, dat wil zeggen dat hij lagen in zijn affect kan onderscheiden en kan aangeven welke laag dominant is over andere. Een voorbeeld: in een betoog is het enthousiasme over de kwaliteit van één Nederlandse film ondergeschikt aan de afkeer over de kwaliteit van de meeste vaderlandse films. Terwijl de schrijver een affect helder maakt, sorteert hij een grondhouding voor het schrijven. Anders gezegd: het affect krijgt zijn duidelijkheid in en door de grondhouding: grondhouding en affect beïnvloeden elkaar in wisselwerking.

Een helder affect komt meestal niet aangewaaid. Dat moet ontwikkeld en gaande gehouden worden in 'pre-writings-activities' en tijdens het schrijven zelf. Dat gebeurt vooral in een dialoog, een interne dialoog die de schrijver voert, meestal met zichzelf, soms met een geïnternaliseerde lezer. Stel dat je een opdracht krijgt om over heksen te schrijven. Voordat je daaraan gaat beginnen, lees je, denk je na, praat je met anderen, pieker je, vraag je na, schrijf je proef. Geleidelijk aan komen emoties en normen 'bovendrijven' in je bewustzijn, bijvoorbeeld angst en een gevoel van 'dat is te ver gegaan'. Als je schrijft, leg je voor jezelf of een geïnternaliseerde lezer die emoties of normen uit. Je angst of je normen beschrijf je of verklaar je voor jezelf of een ander. Overweegt het medeleven met de vrouwen die als heks in een met stenen voorwerpen of katten verzwaaarde zak in het water werden gegooid, dan ontstaat de grondhouding drama en inleving (vertellen); ben je boos over zoveel vooroordelen, dan ontstaat de grondhouding evaluatie: je betoogt.

Het affect is voor schrijven heel belangrijk: het is de motor achter iedere schrijfactiviteit. Het is niet altijd zo gemakkelijk op te roepen. Een affect als 'dat zal ik je eens duidelijk uitleggen' vergt heel wat inspanning en beheersing, zeker als je het gaande wil houden. Een affect als meeleven, één van de voorwaarden voor het vertellen, wil nog wel eens verpieteren door al te veel zakelijk schrijven en spreken. Affecten van afkeer of instemming, die voorwaarde zijn voor een betoog, moeten duidelijk gestructureerd worden en dat is iets wat vele aankomende studenten op bijvoorbeeld onze lerarenopleiding niet kunnen.

Een affect vindt zijn vorm in een grondhouding. Er zijn vier wijzen, 'modi', waarop schrijvers de werkelijkheid benaderen, niet meer en niet minder. De vier grondhoudingen zijn: 1. *Je presenteert waarneming*: dat wat je zintuiglijk hebt waargenomen, registreer je. Je schrijft een waarnemende tekst: een ooggetuige-verslag, een reportage. 2. *Je presenteert drama en inleving*: je leeft je in in personen, dieren, dingen en ruimten. Je presenteert 'toneel', dat je in je geest laat plaatsvinden. Je schrijft een verhalende tekst. 3. *Je presenteert generalisaties*: je abstrahert van de concrete werkelijkheid. Je herleidt die tot kenmerken en begrippen en je verbindt die kenmerken en begrippen met elkaar in termen van oorzaak-gevolg, doel-middel, voorwaarde, tijd, plaats enz. Je schrijft een uiteenzettende tekst: nieuwsberichten in de krant, samenvattingen, teksten van schoolboeken. 4. *Je presenteert evaluatie*: je toetst de werkelijkheid aan waarden en normen; je wijst af en/of keurt goed. Je schrijft een betogende tekst: columns, stakingsoproep, commentaarrubriek in krant en weekblad.

Ons eerste onderzoek was niet geheel vlekkeloos. De opdracht was: schrijf een tekst over 'film'. Studenten kregen daar 45 minuten de tijd voor, waarna de vragenlijsten werden ingevuld. Bij het verwerken van de antwoorden bleek dat de beoordelaars soms last hadden gehad van vooringenomenheid: ze kenden hun medestudenten. Ook bleek dat sommige schrijvers hun eigen produkt met opzet negatief beoordeelden, want dat gaf aanzien in de groep. Deze problemen zijn op te lossen.

We hebben wel enige interessante constateringën kunnen doen:

1. onze schrijvers schrijven voor zichzelf om eigen gevoelens en normen ten aanzien van een onderwerp te verduidelijken. We vragen ons af of doel- en publiekgericht schrijven wel zo voor de hand ligt als je leerlingen wil onderrichten in schrijven.
2. studenten kunnen de grondhoudingen in de teksten van hun medestudenten onderscheiden.
3. het affect is voor vele schrijvers en beoordelaars moeilijk onder woorden te brengen. Dat betekent dat vele schrijvers zich eigenlijk onvoldoende rekenschap geven van wat ze eigenlijk willen zeggen.

Hoe nu verder? In het studiejaar 1984/1985 gaan we verder met ons onderzoek en met het uitbouwen van de 'theorie'.² We hopen het jaar daarop aan de slag te gaan in het V.O..

Noten

1. Hier ligt een methodologisch probleem, doordat we affect en grondhouding van de schrijver gelijkstellen aan die van het produkt.
2. We hebben vanaf 1973 aan de ontwikkeling van deze 'theorie' gewerkt. We zouden zijn blijven steken in de grillige woestijn van invallen en gedachten als (oud-)collega's en studenten ons niet hadden geholpen bij het in kaart brengen van wat we wilden. We danken met name: Hella Alofs, Bert Dussenbroek, Lou de Jonge, Jan Franken, Freek de Leeuw, Ad Haans, Thijs Langermans, † Marc Baeyens, Jan Sturm, Frank Jansen en Hubert Schakenbosch.

Literatuur

- Burghouts, P.
 1975 'Van taalanalyse naar taalhantering'. *Moer*, 82-90.
 Burghouts, P. en J. Schilleman
 1984 'Het affect als motor voor schrijven'. In: *DCN-cahier 16*. Den Bosch.
 Drop, W. en J. de Vries
 1977 *Taalbeheersing*. Groningen.
 Flower, L.
 1981 *Problem-solving strategies for writing*. New York.
 Flower, L. en J. Hayes
 1980 'The dynamics of composing: making plans and juggling constraints'. In: L. W. Gregg en E. R. Steinberg (eds), *Cognitive processes in writing*. Hillsdale (N.J.).
 Moedertaaldidactiek, Leidse Werkgroep
 1983 *Moedertaaldidactiek*. Muidenberg.
 Moffett, J.

We willen nog twee opmerkingen maken over deze grondhoudingen (die in Burghouts & Schilleman 1984 verder uitgewerkt worden):

- in een geschreven tekst komen verschillende grondhoudingen voor, maar de één domineert de andere: een tekst als geheel is verhalend (presenteren van drama en inleving), maar daarbinnen kunnen betogen of beschrijvingen voorkomen. Presentaties van 'zuivere' grondhoudingen komen ook wel voor, bijvoorbeeld bij een betogende tekst, maar meestal verandert een schrijver vaak van grondhouding, al was het alleen maar omwille van de levendigheid.
- er bestaan ook mengvormen; bijvoorbeeld bij een vertellend betoog, een genre waar historici zich vaak van bedienen.

3. De didactische bruikbaarheid

Onze eerste hypothese is dat schrijvers zonder duidelijk affect slecht schrijven. Verder denken we dat leerlingen, medeleerlingen en leraren met behulp van deze theorie kunnen zeggen of

- een tekst geschreven is vanuit een duidelijk affect;
- de schrijver dat affect voor een ander of zichzelf duidelijk heeft gemaakt;
- de schrijver een grondhouding heeft gekozen die past bij het affect;
- de schrijver de grondhouding correct hanteert, dat wil zeggen volgens de conventies naar vorm en inhoud van het teksttype waarin een grondhouding vorm krijgt.

We menen dat onze 'theorie' toegankelijk is voor leerlingen in V.O., maar tot nu toe hebben wij alleen nog studenten van een NLO hiervoor weten te interesseren.

4. Het testen van de theorie

Wij hebben ons eerst tot taak gesteld te onderzoeken of door studenten, aanstaande leraren en leerlingen met de theorie gewerkt kan worden. We zijn daar tijdens het collegejaar 1982/1983 serieus mee begonnen, allereerst bij studenten.

In het begin dachten we aan hardop-denkcollen bij schrijftaken, maar proeven daarmee zijn mislukt omdat de proefpersonen geen intensieve training hiervoor hadden ondergaan. Zo'n werkwijze leek ons ook niet te verwezenlijken in het V.O. (zie ook: Flower 1981) en daarom hebben we er verder van afgezien. We hebben gekozen voor een onderzoek met behulp van een vragenlijst. We vragen de schrijver onmiddellijk na voltooiing van zijn taak of hij een oordeel wil geven over de mate waarin hij erin is geslaagd

1. een duidelijk affect te ontwikkelen;
2. dit affect voor een ander of zichzelf duidelijk te maken;
3. de grondhouding consequent te hanteren.

De schrijver beoordeelt zichzelf en zijn produkt.¹ De volgende stap is dat we drie medestudenten vragen het produkt van de schrijver te beoordelen aan de